SOLLEMNIA

DISPUTATIONIS PUBLICAE

PRO

IMPETRANDIS MAGISTERII IURIBUS

DIE XXII. M. FEBRUARII MDCCCXXXXIII

A

CAROLO VOLCMARE STOY

PEGAVIENSI

PH. DRE.

HABENDAE

INDICIT

CAROLUS GOETTLINGIUS

PRO DECANO H. T. ORDINIS PHILOSOPHORUM.

Inest:

Narratio de oraculo Trophonii.

IENAE

TYPIS SCHREIBERI.

Boeotiam in Graecia peragrantibus atque Haliarto Parnassum petentibus Lebadia ad sinistram est, oppidum Trophonii oraculo inde a Croesi temporibus (Herodot 1, 46) usque ad Plutarchi (de defectu orac. 5) aevum, quo cetera omnia in Boeotia obmutuerant oracula, quam maxime nobilitatum. Aucta est autem eius oraculi gloria inprimis eo quod Epaminondas, dux omnium Graecorum fortissimus, ante pugnam Leuctricam, Lacedaemoniis calamitosissimam, Thebanis suis animum fecerat responsione oraculi Trophonii (Diodor. Sic. XV. p. 369. Polyaen. II, 2, 8) quam praecipue eam ob causam quaesivisse putandus est, quod Aristomenes Messenius, victor item Lacedaemoniorum, sed longe antiquior, scutum suum Trophonio vovisse dicebatur, visum illud etiam a Pausania (IX, 39. Cf. IV, 16, 4. 32, 5.). Erat autem Trophonii oraculum hoc:

Πρὶν δορὶ συμβαλέειν ἐχθροῖς στήσασθε τρόπαιον
Ἀσπίδα κοσμήσαντες ἐμήν, τὴν εἴσατο νηῷ
Θοῦρος Ἀριστομένης Μεσσήνιος. αὐτὰρ ἐγώ τοι
Ἀνδρῶν δυσμενέων φθίσω στρατὸν ἀσπιστάων.

Arcessitus igitur Aristomenis clipeus est Lebadea atque exornatum tropaeum ante pugnam commissam, ut animus accenderetur Thebanorum. Postea quum monumentum erigerent Thebani in memoriam pugnae, clipeis et ara exornarunt, sine dubio in honorem clipei Aristomenis. Huius monumenti reliquias, felicissime nuper detectas ab Ulrichsio (v. *Kunstblatt.* 1840. p. 186.) ipse spectavi quam ante hoc triennium in Graecia peregrinabar. Supersunt ex clipeis rotundis quinque, triglyphi aliquot et ara cum inscriptione *ΔΛΕΞΙΩΝ* (i. e. *θεῶν*). Videtur ipsa ara inclusa fuisse orbiculato muro clipeis, triglyphis et ianuis ornato.

Visitavi eodem tempore Lebadiam sitam inter Heliconem et Chaeroneam (Strabo IX. p. 285), ut si quid reliquum esset ex nobilissimo oraculo, Leuctrica pugna mirum in modum celebrato, investigarem. Dicam igitur primum de ipsius oraculi natura, deinde de iis, quae mihi invenire contigit.

Trophonius qui dicitur non est diversus a Plutone seu deo inferorum; nam sollemne ac plenum eius dei nomen est Juppiter Trophonius. V. *Liv.* XLV, 27. *Lebadiae quoque templum Jovis Trophonii adiit* (Paulus): *ibi quum vidisset os specus per quod oraculo utentes sciscitatum deos descendunt, sacrificio Jovi Hercynaeque facto, quorum ibi templum est* cet. *Strabo* IX. p. 285. *Λεβάδεια δέ ἐστιν ὅπου Διὸς Τροφωνίου μαντεῖον ἵδρυται χάσματος ὑπονόμου κατάβασιν ἔχον.* Phot. L. p. 211. *Λεβάδεια — ἐν ᾗ Διὸς μαντεῖον Τροφωνίου κατασκευάσαντος.* Quibus testimoniis titulus accedat a me Lebadiae inventus, de quo post dixero. Quemadmodum igitur Pluto *Ζεὺς καταχθόνιος* vel *χθόνιος* dicebatur ita et hic *Ζεύς*, et quidem *Τροφώνιος* propter opes, nutrimenta atque cetera adiumenta quae ex terrae visceribus procreantur hominibus. Huius dei uxoris Proserpinae Venatio (si recte habet Sylburgii lectio *Κόρης καλουμένη Θήρα* pro qua Ulrichsius *Κόρης καλουμένης Ἥρας;* mihi tamen Proserpina Mortis dea *Θήρα* recte dici videtur, quemadmodum Mars ipse apud Lacedaemonios *Θηρίτας* vel *Θηρατάς* colebatur) et templum *τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ* (Pausan. IX, 39, 3) consecratum non longe aberat a Trophonii aede (V. Paus. l. l.), ipsamque Proserpinam detexisse oraculum fama erat (Pausan. IX, 39, 2). Si praeterea ab Cicerone (de nat. deor. III, 22) et Arnobio (IV, 14) idem deus apellatur Mercurius pro Jove facile id explicatur ex eo munere quod Mercurio (*τῷ χθονίῳ Ἑρμῇ*) traditum in mythologia est eodemque pertinere videtur quod duo pueri, quibus Lebadiae sacrorum quorundum oraculi tradita cura erat, *ἑρμαῖ* appellabantur (Pausan. IX, 39, 4).

Huic igitur inferorum deo propter quatuor potissimum causas sacra Lebadiae fiebant, primum propter terrae fecunditatem, deinde propter medicas vires terrae, aquis quibusdam praesertim conspicuas, tum propter praesagitionis atque vaticinii virtutes, quas fontibus et subterraneis specubus inesse putabant Graeci, denique propter exspectationem sanctioris post mortem vitae apud inferos transigendae.

Ac terrae quidem fecunditatem, quam Trophonium (a *τρέφειν* necesse est ut nomen derives, quod in titulo antiquiori apud Boeckhium Corp. Inscr. I, p. 770. N. 1588. dicitur *Τρεφώνιος*) procreare putabant, praeter ipsum Trophonium indicabant templa Jovis Pluvii et Cereris Europae, vicina templo Trophonii in monte Laphystio; cur Europa dicta Ceres sit perspicitur ex Hesychii glossa: *Εὐρώπη χώρα τῆς δύσεως ἢ σκοτεινή.* Est enim et haec dea inferorum. Inprimis autem huc spectant loci Euri-

pidis Ion. 308: *Καρποῦ δ' ἥπερ γῆς ἥκετε;* et Pausaniae IX, 40, 1. *οὐ γὰρ δή σφισιν ἔτος δεύτερον ὗεν ὁ θεός κ. τ. ἑ.;* medicas telluris vires ipse Trophonius, cuius statuam cum scipione et serpentibus Praxiteles tam similem Aesculapio exsculpserat, vix ut ab hoc internoscerent homines (Pausanias l. l. *τὰ ἐπιφανέστατα ἐν τῷ ἄλσει Τροφωνίου ναὸς καὶ ἄγαλμά ἐστιν, Ἀσκληπιῷ καὶ τοῦτο εἰκασμένον. Πραξιτέλης δὲ ἐποίησε τὸ ἄγαλμα.*) Cf. Mueller. Orchom. p. 201. Eodem etiam pertinere videtur quod, quum Leuctrica pugna instante Trophonio sacrificaretur, galli gallinacei, aves Aesculapii, sic assidue cecinisse dicuntur, ut nihil intermiterent (Cicer. de divin. I, 34). Similis Trophonii statua erat ad pedes Laphystii montis in antro, unde fons cum vi magna prorumpit *Ἕρκυνα* dictus, ipsiusque Hercynae statua aderat ad modum Hygieae scipione cum serpentibus insignis. Hercynae fons idem fuisse videtur qui *τὸ Λήθης ὕδωρ* a Pausania dicitur. Nam boeotica Styx *Ἕρκυνα* sine dubio etiam boeotica dialecto est dicta pro *Ὄρκυνα* ut monebat Mueller. Orch. p. 155. (vel potius *Ὄρκυνα* ut Aeoles *φιλωταὶ* pronunciabant), ut *Τρεφώνιος* pro *Τροφώνιος*, *Ἐρχόμενος* pro *Ὀρχομενός*, *ἐρκάνη* et *ὀρκάνη*, de quibus v. Boeckh. Corp. Inscr. I. p. 770. Nam ut Styx, per quam iurabant dii, dicebatur *ὅρκος θεῶν* vel *Ὅρκος* (v. quae diximus ad Hesiodi Theog. 784) sic etiam haec Boeotica Styx *Ἕρκυνα* vel *Ὄρκυνα*. Huius vocabuli vestigia in Plinio habes (H. N. XXXI, 11). *In Boeotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenon* (l. Orcynam, Ulrichsius Hercynam corrigebat) *duo sunt fontes* etc. Similiter Ceres *Ἕρκυνα* dicitur apud Lycophr. 153. Hanc autem Hercynam inde ab eo loco quo fines sacros reliquit *Προβασίαν* dictam a Boeotis esse recte monuit Ulrichsius *(Reisen u. Forschungen in Griechenland* I. p. 174*)*. Ab hoc fonte alius fons non longe aberat *Μνημοσύνης ὕδωρ* dictus virtutibus quibusdam medicis conspicuus. Vaticinio inserviebat locus extra urbem*) in monte in modum furni seu potius sepulchri antiqui**) excavatus (*σηκός* dicitur ap Euripide Jon. 300) ab architecto summae antiquitatis, Trophonio item dicto (Schol. Aristoph. Nubb. 508), quem in hoc ipso sepulchro mortuum esse fuerunt qui

*) Recte Ulrichsius *Reisen und Forschungen in Griechenland* I. p. 170 similem fuisse putat thesauro sic dicto Mycenaeo. Sed melius erat sepulchrum dicere quam thesaurum, quum his sepulchris, si etiam pro thesauris usi sunt antiqui, opes immittebantur propterea ut tutiores essent propter religionem.

**) Apud Pausan. IX, 39, 2. pro *διείργει δὲ ἀπ' αὐτῆς* [*τῆς πόλεως*] *τὸ ἄλσος τοῦ Τροφωνίου* legendum est *διέχει δέ κ. τ. λ.* Lacuna non est statuenda.

dicerent. In hunc (*καταβάσιον* dicebatur, secundum Suidam v. *Τροφώνιος*) sciscitantes scala demittebantur per angustum foramen mellitis offis praediti quas custodibus sacri serpentibus obiicerent (V. Schol. Aristoph. l. l. Suid. v. *Τροφώνιος*). Non prius autem immittebantur quam praeparati fuissent per aliquot dies in domo Boni Genii et Fortunae Secundae, facto antea ad foveam sic dictam Agamedis sacrificio vervecis, ut fieri solebat diis inferis (Plut. de gen. Socr. p. 332, Tom. VIII, de def. or. 38.) et sumptis etiam ex Hercyna balneis haustoque prius ex fonte Lethes potu, deinde ex Mnemosynes. Postea quae infra spectata a sciscitantibus erant et audita inscribebantur in tabula. Verum non sciscitabantur solum homines sed multi etiam initiati sunt rebus post morbem futuris, modo nobis incognito (V. Schol. Arist. Nubb. 508. *οἱ μυόμενοι — μετὰ τὴν μύησιν*). Hoc tempore reliquias nobilissimi oraculi visuro Hercyna, nunc dicta *χιλιά* propter calorem (Leake Travels in Northern Greece II, p. 126, dicit *τὰ γλυφὰ νερά* appellari) facillime agnoscitur, nec minus facile fons Mnemosynes *ἡ κρύα* (i. e. fons frigidus), nunc prosiliens ex fundo ipsius *χιλιᾶς* prope ab eo saxo, quod in sinistra Hercynae ripa in antrum quadratum excavatum Ulrichsius habet pro cella *Ἀγαθοῦ Δαίμονος* et *Ἀγαθῆς Τύχης*, memorata ab Pausania. Sed in hac cella nec ampla satis nec apta hominibus quibus per dies aliquot ibi habitandum erat, Fortunae domum ego neutiquam potui agnoscere; illa enim in monte fuisse idetur (V. Pausan. IX, 39, 5); haec autem cella, sicut multae aliae minores in eodem saxo exsculptae primo votiva erat, postea vero a Christianis imagine aut Virginis aut Sancti alicuius decorata cuius etiamnum vestigia supersunt. De his ita Brandisius V.D. *(Mittheilungen aus Griechenland* T. 1, p. 243*)* *„eine in den Fels gehauene Vorhalle mit altem Stuck von gelber und rother Faerbung bekleidet, worauf die Reste schoener Arabesken noch sichtbar.“* Mihi nec antiquae nec pulchrae videbantur. Juxta hanc cellam antrum conspicitur, quod Ulrichsius p. 167, habet pro Agamedis fovea. In saxo supereminente Ulrichsius se legisse dicit inscriptionem hanc: *ΕΥΒΟΥΛΟΥ*, sed non satis verisimile est *Εὐβούλου* scriptum esse pro *Εὐβώλυ* V. Franz: Elementa epigraph. graec. p. 194 sq. Leakius vero hanc: *ΕΥΒΟ ΑΟ*

ΚΟΒΟ

Ego nihil aliud inveni nisi *ΕΥΒΟ ΛΟ*, relicto inter *Ο* et *Λ* longiori spatio quam ut inde quis *ΕΥΒΟ[Υ]ΛΟ[Υ]*, efficiendum esse suspicetur. Super hac inscriptione conspiciuntur reliquiae murorum. In monte ipso praeter

rudera templorum nihil reperi mihique non tam felici esse contigit quam Pueckler**o** principi, qui ostiam oraculi se detexisse dicit. Sed inscriptiones nonnullas hic proferam. Ad dextram Hercynae ripam in monte soli opposito loco aprico titulum inveni hunc

Δ]ΙΟΝΥϹѠΕΥϹΤΑΦΥΛΑ
ΚΑΤΑΧΡΗϹΜΟΝΔΙΟϹ
ΤΡΟΦѠΝΙΟΥ

i. e. *Διωνύσω* (pro *Διονύσου* boeotice) *εὐσταφύλα κατὰ χρησμὸν Διὸς Τροφωνίου*. Huc pertinere videtur locus Photii Lex. v. *Λύσιοι τελεταί: αἱ Διονύσου . Βοιωτοὶ γὰρ ἁλόντες ὑπὸ Θρακῶν καὶ φυγόντες εἰς Τροφωνίου κατ᾽ ὄναρ ἐκείνου Διόνυσον ἔσεσθαι βοηθὸν φήσαντος, μεθύουσιν ἐπιθέμενοι τοῖς Θραξὶν ἔλυσαν ἀλλήλους, καὶ Διονύσου Λυσίου ἱερὸν ἱδρύσαντο ὡς Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς, ὡς Ἀριστοφάνης δὲ διὰ τὸ λυτρώσασθαι Θηβαίους παρὰ Ναξίων Ἄμπελον.* Hunc neque Sponius, neque Leakius, neque Ulrichsius spectasse videntur. Praeterea epigramma ad Trophonii oraculum pertinens in lamina quadam aurea inscriptum quam possidet Jacobus Millingen vir clarissimus, hic ita adscribam ut internoscere singula potui, quum ipse possessor lectionem mihi Florentiae impertiret. Paullo aliter edidit G. Franzius *(in Bulletino dell' instituto di corrispondenza archeologica per l' anno* 1836. p. 149.)

Εὑρήσεις δ' Ἀΐδαο δόμων ἐπ' ἀριστερὰ κρήνην
Πὰρ δ' αὐτῇ λευκὴν ἑστηκυῖαν κυπάρισσον.
Ταύτης τῆς κρήνης μὴ δὴ σχεδὸν ἐμπελάσειας.
Εὑρήσεις δ' ἕτερον τῆς Μνημοσύνης ἀπὸ λίμνης
Ψυχρὸν ὕδωρ προρέον. Φύλακες δ' ἐπίπροσθεν ἔασιν.
Εἰπεῖν· Γῆς παῖς εἶ σὺ καὶ Οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
Αὐτὰρ ἐγὼ γένος οὐράνιον — τόδε δ' ἴστε καὶ αὐτοί! —
Δίψῃ δ' εἰμ' αὔη καὶ ἀπόλλυμαι, ἀλλὰ δότ' αἶψα
Ψυχρὸν ὕδωρ προρέον τῆς Μνημοσύνης ἀπὸ λίμνης.
Κεὶ [μὴ ἀπαλλ]άσσουσι πιεῖν θείης ἀπὸ [κρήνης]
Καὶ τότ' ἔπειτα [σοὶ ἔστι παρ'] ἡρώεσσιν ἀνάξειν.

V. 1. *ἐπ' ἀριστερὰ]* Hoc quid sit elucebit ex p. 6, 16. dictis. Plane hoc congruit cum natura loci. Pro *κρήνην* Franzius *λίμνην*. V. 2. *κυπάρισσον]* Platanos vidi quum haec loca visitarem cupressos non item. V. 3. Franz *μηδὲ σχεδόν*. V. 4. Fr. *ἑτέραν*. Cur *λίμνη* dicatur perspicitur eo quod ipsa Styx secundum Hesiodum est *ἀπορροὴ τοῦ Ὠκεανοῦ* V. Hes. Theog. 789. V. 5.

ψυχρὸν egregie cum iis conspirat quae diximus p. 6, 14.; *φύλακες* sunt serpentes, quibus offae obiiciebantur aut *δαίμονες* qui *Τροφωνιάδαι* dicebantur. (Plut. de fac. in orbe Lunae 30.) V. 6. Fr. *παῖς εἰσι;* sed *σύ* pertinet ad Mnemosynen. V. 8. Fr. *διψῇ δ' εἶμι δή.* Ex *αὔη* concludas feminam fuisse quae oraculum consuluisset, nisi de *ψυχῇ* omnino intelligendum. V. 10. Fr. *καῦ[σιν ἀπαλλ]άσσουσι πιεῖν θείης ἀπὸ [δίψης].* V. 11. Fr. *καί τοι ἔπειτα ..... ἡρώεσσιν ἀνάξειν.* Praeterea v. 12. Fr. vocabulum habet *φανεῖσθαι;* ego vero neque alius versus vestigia neque huius vocabuli lineamenta recte agnoscere potui. Totum epigramma videtur oraculum pythium esse nescio cui personae datum, quae cum in ipso mortis limine esset, de statu post mortem futuro sciscitaretur atque ad Trophonii oraculum a Pythia amandaretur. Hoc autem propter singularem notitiam quae inter utrumque oraculum intercedebat plus semel factum esse concludi et ex Pausania potest et ex aliis exemplis. Pausaniae locum adscribam: IX, 40, 1. *τὸ δὲ μαντεῖον οἱ Βοιωτοὶ τοῦτο οὐ πεπυσμένοι πρότερον ἐπ' αἰτίᾳ τοιᾷδε ἔγνωσαν. θεωροὺς ἀφ' ἑκάστης πόλεως ἄνδρας ἀποστέλλουσιν ἐς Δελφούς· οὐ γὰρ δή σφισιν ἔτος δεύτερον ὗεν ὁ θεός· τούτοις αἰτοῦσιν ἐπανόρθωμα τοῦ αὐχμοῦ προσέταξεν ἡ Πυθία παρὰ Τροφώνιον ἐς Λεβάδειαν ἐλθόντας εὕρασθαι παρὰ ἐκείνου τὸ ἴαμα.* Eurip. Ion. 300 sq. Cf. Hom. hymn. Apoll. 296 sq. Quae omnia si recte sunt disputata consectarium est Jacobum Millingen virum clarissimum possidere quasi *αὐτόγραφον* oraculi delphici, quod a sacerdotibus sibi traditum propter summam Apollinis reverentiam in aurea lamina ut vere *χρυσᾶ ἔπη* esse appareret inscribi iussit is qui deum sciscitatus erat.

De aliis inscriptionibus ab aliis Lebadiae repertis atque a Boeckhio et Leakio editis nunc non dicam. Emergendum est enim ex specu Trophonii ad lucem ipsam et sollemnia disputationis indicenda qua vir doctissimus

CAROLUS VOLCMAR STOY Pegaviensis Philosophiae doctor

d. XXII. Februarii hor. XI. commentationem suam de *auctoritate in rebus paedagogicis Platonicae civitatis principibus tributa* conscriptam publice defensurus est. Ad hanc disputationem audiendam ea qua decet pietate et observantia invitamus.